ละตินอเมริกาในปี ค.ศ. 1830

Bermuda (UK)
BAHAMAS
Havana
CUBA
DOMINICAN REPUBLIC
ANTIGUA AND BARBUDA
JAMAICA
Kingston
DOMINICA
BELIZE
HONDURAS
Santo Domingo
ST. LUCIA
Tegucigalpa
BARBADOS
GRENADA
ST. VINCENT
NICARAGUA
Caracas
Managua
TRINIDAD AND TOBAGO
COSTA RICA
Panama City
VENEZUELA
Georgetown
PANAMA
Paramaribo
Cayenne
SURINAME
FR. GUIANA
Quito
ECUADOR
Amazonas
Ascension (UK)
PERU
BRAZIL
Lima
Salvador
St. Helena (UK)
La Paz
BOLIVIA
Brasilia
Rio de Janeiro
CHILE
Sao Paulo
Santiago
URUGUAY
Montevideo
Strait of Magellan
Falkland Is. (UK)
Cape Horn
Antarctic Peninsula

ประวัติศาสตร์ละตินอเมริกาในคริสต์ศตวรรษที่ 20
บทที่ 1
บทนำ

สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองภายหลังสงครามเรียกร้องเอกราช

สงครามเรียกร้องเอกราชและอำนาจอธิปไตยของชาวละตินอเมริกันจากสเปนและโปรตุเกสในต้นศตวรรษที่ 19 ใช้เวลาไปเกือบ 20 ปี ที่นำไปสู่ชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่ สามารถขับไล่นักปกครองชาวยุโรปออกไปจากดินแดนได้สำเร็จนั้น[1] ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และแนวความคิด กล่าวคือสงครามไม่เพียงแต่นำเอกราชมาให้เท่านั้น สงครามยังนำความยากจน การสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน และการพลัดพรากจากกัน สงครามมีผลต่อการยกเลิกสิ่งที่ไม่เป็นธรรมในสังคม เช่น การยกเลิกระบบการศาลอินควิซิชันและตำแหน่งที่ได้มาจากการยึดถือที่ดิน การดูถูกเหยียดหยามผิว และรวมทั้งการส่งเสริมระบบการศึกษาอันเป็นจุดเริ่มต้นของการยกเลิกระบบการใช้แรงงานด้วยทาส แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังอยู่ในวงแคบและไม่ตรงกับความต้องการของชาวละตินอเมริกันส่วนใหญ่มากนัก สงครามเปลี่ยนได้แต่เพียงตัวบุคคล แต่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสถาบันเศรษฐกิจและสังคมเดิมได้ นักปกครองส่วนมากยังคงรักษาผลประโยชน์แห่งตนไว้ แม้จะได้โฆษณาชวนเชื่อก่อนการปฏิวัติว่า "จะขจัดความไม่เสมอภาคในสังคม" แต่เมื่อขึ้นสู่อำนาจมักไม่ปฏิบัติตาม ตรงกันข้ามมักจะฉวยโอกาสเข้าแทนที่นักปกครองเดิม (พวกเพเนนซูลาเลส) ผูกขาดตำแหน่งทางการเมือง ควบคุมระบบเศรษฐกิจ แรงงาน และการยึดถือที่ดิน ผลก็คือ โครงสร้างของการใช้แรงงานแบบเดิมหรือแบบกึ่งทาสยังคงมีอยู่ ไม่มีการปฏิรูปที่ดิน ที่ดินรายใหญ่ ๆ ที่ยึดมาถูกนำมาจัดสรรกันเองในระหว่างบรรดาสมาชิกของขบวนการนักปฏิวัติซึ่งมีทั้งเม็สติโซ มูลัตโต ตลอดจนพวกคนผิวขาวอื่น ๆ ส่วนชาวไร่ชาวนาซึ่ง

---

[1] รายละเอียดดู อัธยา โกมลกาญจน และมาดยา อิงคนารถ, <u>ประวัติศาสตร์ละตินอเมริกา</u> (กทม.,2525) หน้า 218-246.

ควรจะได้รับกลับไม่มีโอกาส หรือแม้แต่ที่ดินของชาวพื้นเมืองดั้งเดิมซึ่งทุกคนเคยมีกรรมสิทธิ์และใช้แรงงานร่วมกันแบบคอมมูน นักปฏิวัติทั้งกลุ่มที่มีความคิดเสรีนิยมและอัตนิยมต่างไม่ให้ความสำคัญของการยึดถือที่ดินตามลักษณะดังกล่าว ในที่สุดที่ดินเหล่านั้นก็ตกเป็นของพวกเจ้าของที่ดินรายใหม่ ชาวพื้นเมืองก็เปลี่ยนฐานะจากชาวนาไปสู่ทาส หรือไพร่ติดที่ดิน โครงสร้างทางเศรษฐกิจก็ย้อนข้าสู่สภาพเดิมที่มีอยู่ก่อนการปฏิวัติ ดังนั้นถึงแม้ระบอบการเมืองการปกครองจะเป็นระบอบสาธารณรัฐ มีตัวบทกฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครอง แต่การที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจยังคงรูปแบบเดิม สังคมละตินอเมริกันก็ยังคงเป็นสังคมของเจ้าขุนมูลนายอยู่นั่นเอง

ดังนั้น หลังการประกาศเอกราช แม้ประเทศทั้งหลายจะเร่งเสริมสร้างความมั่นคงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม แต่ความพยายามดังกล่าวไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้ เนื่องจากมีอุปสรรคหลายประการ เช่น การคัดค้านนโยบายปฏิรูปที่ดิน เจ้าของที่ดินรายใหญ่ ๆ ยังคงใช้วิธีการผลิตแบบเก่า อาศัยแรงงานทาสหรือไพร่เป็นสำคัญ นอกจากนั้นเจ้าของไร่นารายใหม่ยังมีอิทธิพลทางการเมืองมากกว่าเจ้าของไร่นารายเก่า ซึ่งมีสาเหตุมาจากการมีส่วนร่วมในการปฏิวัติขับไล่สเปนและโปรตุเกส ผลก็คือภาวะการค้ากับต่างประเทศเริ่มตกต่ำ ชาวต่างชาติไม่มีความมั่นใจในสถานการณ์ภายในของประเทศ อีกทั้งตลาดในยุโรปยังไม่ต้องการผลิตผลพื้นเมืองของชาวละตินอเมริกัน การค้าที่มีอยู่บ้างตามชายฝั่งก็ล้มเลิกไปเพราะถูกสินค้าพื้นเมืองที่มีราคาถูกกว่าตีตลาด ความซบเซาทางด้านเศรษฐกิจ การขาดแคลนศูนย์กลางเพื่อการแลกเปลี่ยนเช่นตลาด และความไม่เอาใจใส่อย่างแท้จริงของรัฐบาลในปัญหาเศรษฐกิจ เศรษฐกิจของประเทศส่วนใหญ่จึงตกอยู่ภายใต้กลุ่มพ่อค้าที่ผลิตสินค้าเพื่อใช้ในชุมชน มิใช่ผลิตเพื่อการบริโภคของชนส่วนใหญ่ของประเทศ ปรากฏการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดความแตกแยกภายในสังคม นำไปสู่ความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางด้านการเมือง และนำไปสู่ความล้มเหลวของทุก ๆ ระบบในที่สุด

จากภาวะการข้างต้น กล่าวได้ว่าจากปี ค.ศ. 1820 ถึงปี ค.ศ. 1870 ในละตินอเมริกาจึงเป็นยุคของการจราจลวุ่นวาย การแย่งอำนาจของบรรดาเผด็จการ และการปฏิวัติของพวกโคดิโญที่ไม่จบสิ้น และไม่ว่ารัฐจะมีรูปการปกครองแบบใด การมีอำนาจที่แท้จริงขึ้นอยู่กับการได้รับแรงสนับสนุนจากโคดิโญกลุ่มต่าง ๆ โดยแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยทั่ว ๆ ไป โคดิโญของละตินอเมริกานิยมระบอบการปกครองในระบอบสาธารณรัฐตามแบบอย่างของฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา พรรคการเมืองจะใช้ชื่อเพื่อแสดงแนวทางและจุดมุ่งหมายของพรรค เช่น อนุรักษ์นิยม เสรีนิยม เน้นการปกครองแบบรวมอำนาจเข้าสู่รัฐบาลกลางหรือไม่ก็นิยมการปกครองแบบกระจายอำนาจให้รัฐบาลส่วนท้องถิ่นในระบอบสหพันธรัฐ เป็นต้น กลุ่มอนุรักษ์นิยมได้

การใช้แรงงานทาสในการผลิตกาแฟที่เมืองริโอ เดอ จาเนโร ประมาณปี ค.ศ. 1882

HI 482

ระหว่างปี ค.ศ.1930-1945 ภาวะตกต่ำทางด้านเศรษฐกิจครั้งยิ่งใหญ่ก่อให้เกิดผลร้ายหลายประการต่อประเทศที่มีเศรษฐกิจแบบอาณานิคมใหม่ และประเทศที่มีสินค้าเศรษฐกิจเพียงไม่กี่ชนิดเช่นในละตินอเมริกา ที่สำคัญได้แก่การสูญเสียตลาดการค้ากับต่างประเทศและการเสียเปรียบดุลการค้า ราคาสินค้าที่เป็นวัตถุดิบและอาหารสำเร็จรูปตกต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับราคาสินค้าอุตสาหกรรมที่นำเข้าจากต่างประเทศ การเสียเปรียบทางด้านการค้าทำให้รัฐบาลต่าง ๆ ต้องใช้มาตรการควบคุมการนำเข้าเพื่อช่วยเหลือสินค้าพื้นเมือง นอกจากนี้การขาดแคลนสินค้าในสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วยกระตุ้นให้แต่ละประเทศเร่งเสริมสร้างโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น และเพื่อป้องกันการหลั่งไหลของสินค้าจากประเทศอุตสาหกรรมอื่นในระยะนี้ รัฐบาลประกาศตั้งกำแพงภาษีที่ค่อนข้างสูงกว่าปกติ ให้ความช่วยเหลือแก่โรงงานอุตสาหกรรมของประเทศและควบคุมการนำเข้าสินค้าที่ไม่จำเป็น

นอกจากนั้น บรรดานักชาตินิยมทั้งหลายเริ่มสนใจและให้ความสำคัญกับความคิดที่จะให้รัฐเข้ามาควบคุมกิจการการค้าสินค้าบางชนิดที่เป็นสินค้าหลักที่สำคัญของประเทศ อย่างเช่นกิจการน้ำมันในรูปของรัฐวิสาหกิจ และการยึดทรัพย์สินของต่างชาติเข้ามาเป็นของรัฐ ดังเช่นการยึดโรงกลั่นน้ำมันของต่างชาติโดนประธานาธิบดีลาซาโร คาร์ดินัส แห่งเม็กซิโก ในปี ค.ศ. 1938 เป็นต้น นอกจากนี้ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของกรรมกร เริ่มมีการกำหนดตัวบทกฎหมาย แต่สิทธิและเสรีภาพขององค์การหรือสหภาพแรงงานยังถูกจำกัดอยู่

ในปี ค.ศ.1945 ความพยายามที่จะพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมได้รับความสำเร็จพอสมควร มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อมเกิดขึ้นโดยทั่วไป บางประเทศได้วางรากฐานสู่ภาคอุตสาหกรรมขนาดหนัก อย่างไรก็ดี การพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมมักมีปัญหาส่วนมากได้แก่การขาดแคลนเงินทุน เทคโนโลยีสมัยใหม่ และตลาดการค้าภายในประเทศที่ค่อนข้างจำกัด ปัญหานี้นักเศรษฐศาสตร์ชาวละตินอเมริกันส่วนมากมักอธิบายว่าเกิดจากความล้าหลังในการผลิตทางด้านการเกษตรกรรมแบบละติฟันดิสโม และมินิฟันดิสโม ความด้อยทางด้านสาธารณสุข การขาดการศึกษา และการครอบงำทางด้านเศรษฐกิจของต่างชาติในทุกรูปแบบ แม้จะเข้าใจปัญหาดีแต่ไม่มีรัฐบาลใดยกเว้นรัฐบาลของลาซาโร คาร์ดินัส แห่งเม็กซิโกที่จัดการกับพวกเจ้าของที่ดินรายใหญ่หรือพวกละติฟันดิโออย่างจริงจัง

ขณะเดียวกันสหรัฐอเมริกาในสมัยประธานาธิบดีแฟรงคลิน ดี รูสเวลต์ (ค.ศ.1933-1945) ประกาศใช้นโยบาย "เพื่อนบ้านที่ดี" เป็นนโยบายหลักในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศในละตินอเมริกา เพื่อแก้ไขความล้มเหลวในการดำเนินงานทางการทูตและเศรษฐกิจ

ที่มีสาเหตุมาจากความไม่พอใจในการแผ่ขยายลัทธิจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ และความรู้สึกต่อต้าน "แยงกี้" ในภูมิภาคแถบนั้น นโยบายเพื่อนบ้านที่ดีเน้นหลักการสำคัญคือการไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกันของประเทศในอเมริกา คำประกาศนี้ไม่ตรงกับความเป็นจริงมากนัก ดังคำกล่าวของดีนและวัสเซอร์แมน ที่ว่า "เพียงแต่เปลี่ยนกระดาษที่ใช้เขียนแผ่นใหม่เท่านั้นแต่เนื้อหายังคงเดิม"[2] วอชิงตันยังคงรักษาสัมพันธไมตรีอย่างแน่นแฟ้นกับเผด็จการทั้งหลาย เช่น อานัสตาซิโอ โซโมซา แห่งนิการากัว ราฟาเอล ทรูฮิโญ แห่งสาธารณรัฐ โดมินิกัน และฟูลเจนซิโอ บาติสตา แห่งคิวบา ทั้งนี้เพื่อขยายอิทธิพลและรักษาผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาในทะเลแคริบเบียน อย่างไรก็ดีแม้จะมีการต่อต้าน แต่การเป็นประเทศผู้นำทางด้านเศรษฐกิจซึ่งไม่เพียงแต่ในละตินอเมริกาเท่านั้น ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในละตินอเมริกาต่างยอมรับความต้องการของวอชิงตันโดยดีว่าเป็นนโยบายส่วนหนึ่งในการบริหารประเทศของตน

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือนับจากปี ค.ศ.1945 เป็นต้นมา ความพยายามของประเทศต่าง ๆ ในละตินอเมริกาที่จะก้าวเข้าสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมยังคงดำเนินอยู่ แต่นับจากปี ค.ศ.1950 ความพยายามดังกล่าวได้หยุดชะงักกิจการที่มีท่าทีว่าจะดีขึ้นกลับทรุดลง ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากราคาสินค้าเกษตรกรรมและแร่ธาตุในตลาดโลกตกต่ำ ทำให้บริษัทการค้าต่างชาติซึ่งควบคุมเศรษฐกิจของประเทศเปลี่ยนเข็มไปผลิตสินค้าประเภทหัตถกรรมในครัวเรือน แข่งขันกับสินค้าภายในของประเทศนั้น ๆ แทน ด้วยเงินทุนจำนวนมากและเทคโนโลยีที่ทันสมัยกว่า ในที่สุดกิจการพื้นเมืองนั้น ๆ ก็ล้มละลายหรือไม่ก็ถูกผนวกเข้ากับบริษัทต่างชาติไป

วิธีการที่บริษัทต่างชาติใช้ในการแทรกแซงทางด้านเศรษฐกิจที่ได้ผลประการหนึ่งก็คือการเข้าร่วมทุนกับนายทุนของชาติ โดยบริษัทต่างชาติเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่และมีนายทุนของชาติเป็นกรรมการผู้จัดการหรือตำแหน่งบริหารอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่ตำแหน่งประธานของบริษัท ผลกำไรเป็นที่แน่นอนว่าจะต้องส่งกลับไปเมืองแม่ วิธีการเช่นนี้เป็นการทำลายขบวนการพัฒนาการเข้าสู่ระบบ "ทุนนิยม" ของประเทศ ซึ่งมีผลในทางลบต่อไปถึงกองทุนสะสม และความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมของประเทศอีกต่อหนึ่งด้วย

ความไม่จริงใจต่อการปฏิรูประบบโครงสร้างทางการเกษตร และการกระจายรายได้ให้ทั่วถึงกันนับได้ว่าเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ขัดขวางการพัฒนาเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมของประเทศต่าง ๆ ในละตินอเมริกา ประสบการณ์ของประเทศทุนนิยมอย่างบราซิล และอาร์เจนตินา ชี้ให้เห็นถึงความหวาดหวั่นของบรรดานายทุนแห่งชาติต่อการปฏิวัติระบบสังคม ดังเช่นที่เคย

---

[2] Benjamin, Keen and Mark, Wasserman, **A Short History of Latin America** (Boston, 1980) p.263.

วิกฤตการณ์คิวบาเป็นบทเรียนที่ดีแก่สหรัฐอเมริกา เพื่อป้องกันความผิดพลาดครั้งต่อไป สหรัฐอเมริกาเพิ่มมาตรการป้องกันที่เข้มงวดต่อการขยายตัวของคิวบาไปยังภูมิภาคอื่น การต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกาได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากปัญญาชนละตินอเมริกันทั้งเก่าและใหม่ที่มีความหวาดกลัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมอย่างรวดเร็ว ในปี ค.ศ.1964 กลุ่มทหาร เจ้าของที่ดินและนายทุนแห่งชาติฝ่ายปฏิกิริยา รวมกำลังกันโค่นล้มรัฐบาลปฏิรูปของประธานาธิบดีโฮอัว กูลาร์ต แห่งบราซิล นำระบอบเผด็จการทหารเข้ามาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารประเทศ สนับสนุนการลงทุนของต่างชาติ ฝักใฝ่และรับความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ.1965 ด้วยประการวาทะของจอห์นสัน "ประธานาธิบบดีมีอำนาจสั่งการให้กองทัพปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ในประเทศหนึ่งประเทศใดได้ โดยไม่ต้องขออนุมัติจากรัฐสภาก่อน" และด้วยประกาศนี้ประธานาธิบดีลินคอล์น บี. จอห์นสัน ประเดิมตามประกาศด้วยการส่งกำลังทหารเข้าทำลายกบฏนิยมซ้ายของนายพันเอกฟรานซิสโก คาอามาโน ในสาธารณรัฐโดมินิกันเป็นรายแรก

นโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ในละตินอเมริกาของสหรัฐอเมริกาด้วยการใช้กำลังในบั้นปลายไม่ได้รับความสำเร็จ เมื่อขบวนการหนึ่งถูกปราบลงก็จะมีอีกขบวนการหนึ่งเกิดขึ้นแทนที่ และขบวนการใหม่นี้มักมีความรุนแรงมากกว่า ดังเช่นในสาธารณรัฐโดมินิกัน เป็นต้น อีกประการหนึ่งการก่อความวุ่นวายบางครั้งก็เกิดจากกลุ่มทหารประชาธิปไตยและไม่จำเป็นว่าจะต้องเกิดจากทหารฝ่ายปฏิกิริยาเสมอไป ดังเช่นในเปรูในปี ค.ศ.1968 เมื่อกลุ่มทหารภายใต้การนำของนายพลเอกฮวน เวลาสโก อัลวาราโด ขับไล่ประธานาธิบดีเฟอร์นันโด เบลวนเด เทอร์รี[6] ออกจากตำแหน่งอัลวาราโดได้นำระบบสังคมนิยมเข้ามาใช้ด้วยการยึดโรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญ ๆ เข้าเป็นของรัฐ ทำการปฏิรูปที่ดินและจัดตั้งระบบสหกรณ์ขึ้น การฟื้นฟูประเทศในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นในประเทศอื่น ๆ อีก เช่น ปานามา ในปี ค.ศ.1968 และเอกวาดอร์ ในปี ค.ศ.1972

ชัยชนะครั้งสำคัญของฝ่ายชาตินิยมต่อการขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมสมัยใหม่อีกครั้งหนึ่งได้แก่ชัยชนะของประธานาธิบดีซัลวาดอร์ อาเยนเด และสมาชิกของกลุ่มแนวร่วมประชาชนของชิลี ในปี ค.ศ.1970 อาเยนเดเป็นผู้นำนิยมซ้ายคนแรกของชิลี และของโลกที่ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำสูงสุดของประเทศจากการเลือกตั้งไม่ใช่จากการปฏิวัติ[7] รัฐบาลของอาเยนเดแม้จะ

---

[6] Keen and Waserman, op.cit., pp.398-402.

[7] พิชพา ปิติกุล, <u>บทเรียนจากชิลี แนวทางสังคมนิยมเห้อฝัน</u> (กรุงเทพฯ, 2518) หน้า 12.

ซัลวาดอร์ อาเยนเด (ค.ศ.1970-1973) ประธานาธิบดีนิยมซ้ายคนแรกที่ได้ตำแหน่งมาจากการเลือกตั้ง กำลังทำพิธีมอบตำแหน่งจากประธานรัฐสภา โดยมีอดีตประธานาธิบดีเอดดวล-โด เฟร ยืนอยู่ข้างหลัง ร่วมแสดงความยินดีอยู่ด้วย

ประธานาธิบดีออกุสโต ปิโนเชต์ ผู้แย่งอำนาจมาจากประธานาธิบดี ซัลวาดอร์ อาเยนเด ในปี ค.ศ.1973 กำลังใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเพื่อแสดงให้ชาวโลกเห็นว่าตนเป็นผู้หนึ่งที่นิยมระบอบการปกครองประชาธิปไตย ดังเช่นผู้ที่กำลังเดินขบวนเรียกร้องอยู่ (ค.ศ.1983)